

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ІЗ СІМ'ЄЮ В УКРАЇНІ

Професійне становлення особистості: Проблеми і перспективи: Матеріали II міжнародної науково-практичної конференції. – Хмельницький: ТУП, 2003. – С. 310 – 316.

9. Сметанський М.І. *Методологічні засади активізації навчально – пізнавальної діяльності студентів/ Шлях освіти.* – К. – 2000. – № 4. – С. 9 – 13.

10. Тертична О.В. *Розвиток творчого мислення учнів в процесі викладання спец дисциплін ПТНЗ/ Професійне становлення*

особистості: Проблеми і перспективи: Матеріали II міжнародної науково-практичної конференції. – Хмельницький: ТУП, 2003. – С. 305 – 310.

11. Указ президента України “Про додаткові заходи щодо вдосконалення професійно-технічної освіти в Україні/ Освіта України. – 2004. – №75 – 76.

12. Шугалей Елена. *Тренинг творческого мышления./ www.humans.ru*

Надія Ашиток, кандидат філологічних наук, доцент

кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
соціально-гуманітарного факультету
Дрогобицького державного педагогічного університету
ім. І. Я. Франка

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ІЗ СІМ'ЄЮ В УКРАЇНІ

У статті висвітлюється проблеми сучасної української сім'ї та дається характеристика основних напрямів роботи з сім'ями в Україні.

Соціально-педагогічна робота з сім'єю є одним з напрямків сімейної соціальної політики української держави, що передбачає реалізацію системи механізмів, за допомогою яких країна створює умови для забезпечення життєдіяльності сім'ї та її захисту.

Актуальність статті зумовлена передусім тим, що, незважаючи на численні праці, присвячені висвітленню проблем сім'ї в Україні та шляхам їх розв'язання, до яких належать роботи Т. Ф. Алексєєнко, Г.О. Батіщевої, З.Г. Зайцевої, Б. Ковбас, В. Костів, А.А. Марущак, В.Г. Постового, М. П. Перепилиці та ін. [1; 4; 5; 6; 7], відзначена проблематика залишається недостатньо вивченою. Проте суспільні перетворення в Україні, функціонування сім'ї у кризових соціально-економічних умовах сьогодення, недостатність методичного забезпечення роботи соціальних служб, які покликані допомагати сім'ям, вимагають дослідницької роботи у цьому напрямі.

Мета статті – з'ясувати основні проблеми сучасної української сім'ї та окреслити те, що робиться в українській державі для їх розв'язання.

Виклад основного матеріалу. В Україні, за даними перепису 1987 року, є **14 057 509 сімей**. За цими даними в країні, переважають прості сім'ї, які складаються із чоловіка, дружини з дітьми або без дітей. У 1989 році серед сімей з дітьми до 18 років було однодітних – 52,1%, дводітних – 39,5%, тридітних і з більшою кількістю дітей – 8,4% сімей [5].

Про поглиблення демографічної кризи свідчать згадані та наведені нижче дані, що містяться у праці: “Гендерний аналіз українського суспільства” [5]. Передусім варто відзначити, що змінилась під впливом соціально-економічних умов життя середня величина сім'ї. Все частіше спостерігаються відокремлення молодих сімей від батьків та орієнтація на малодітність. У 1939 році середня чисельність членів сім'ї в Україні складала 3,8 особи (у містах – 3,2, у селах – 3,3) [5, 253]. Відкладання народження дітей на майбутнє дає підстави очікувати у 2000 – 2005 роках, згідно з прогнозованими оцінками, зменшення середньої величини сім'ї до 3,1 – 3,0, а, можливо, і нижчого рівня [5, 252].

Підвищення смертності жінок і чоловіків спостерігається передусім внаслідок зниження життєвого рівня і недоліків системи охорони здоров'я, у той час як однією із важливих причин зниження народжуваності є зміна статусу жінки у суспільстві. Це пов'язано не лише з обставинами, породженими кризою (безробіттям, зниженням заробітної плати, соціально-психологічним дискомфортом, породженим відсутністю віри у зміни на краще в найближчому майбутньому тощо), а й з тим, що в сучасних умовах руйнуються здобутки жіноцтва, які були характерні для докризового періоду (доступність дошкільних дитячих закладів та ін.).

Рівень народжуваності в сучасній Україні найнижчий за весь післявоєнний період. Країну

відносяться до числа неблагополучних у демографічному плані країн світу. Тенденції в динаміці від'ємного природного приросту швидко зростають, що призводить до поглиблення депопулізації [5, 123]. У 1992 році чисельність населення України становила 52, 2 млн. Починаючи з наступного року, спостерігається поступове його зменшення. Чисельність населення на сьогоднішній день зменшилася, порівняно з 1989 роком, за офіційними даними, більше, ніж на 5 млн. На 1 липня 2004 року чисельність населення України становила 47 441 000 осіб. Скорочення населення України зумовлено передусім природними втратами – число смертей перевищує число народжень. За перше півріччя 2004 року народилося 210 922 осіб, а померло 389 106. Найнижчий коефіцієнт природного приросту був у 2001 році (-7,5). У наступному 2002 році він дещо збільшився, і на кожні 1000 осіб народжувалося в середньому 8,5, а помирало 16 людей. За останні три роки ситуація в Україні покращилася. Уже третій рік поспіль збільшується кількість дітей (їх народжується на 3 – 4% більше, ніж у попередній рік). Другою, крім природної, причиною, що призвела до зменшення кількості населення, є еміграція. Починаючи з 1992 року, Україна стала країною еміграції, і на сьогоднішній день на кордоні працюють, за скромними підрахунками, близько 7 млн. осіб, серед яких більшість – дітородного віку. Ця частина населення часто відкладає народження дітей на майбутнє або обмежується 1 – 2 дітьми, вихованням яких займаються переважно батьки тимчасових емігрантів.

Соціально-економічні зміни вплинули на структуру матеріального забезпечення населення, що також позначилося на його відтворенні. Економічні негаразди у країні загалом перекладаються на сім'ї і на доходи від сімейної праці.

Матеріальні проблеми сім'ї несприятливо відбиваються на вихованні дітей, їх оздоровленні, особливо якщо взяти до уваги занепад державної системи охорони здоров'я та недоступність дошкільних закладів. З 1990 до 1997 року, за даними державної статистики, кількість дошкільних дитячих закладів зменшилася на 6,1 тисячі або на 24,9%; ними охоплено дітей – з 5 до 6%. Більша половина дітей дошкільного віку виховуються вдома, передусім з міркувань надто дорогих послуг цих закладів [5, 263]. Зменшення кількості дітей, що охоплені дошкільними закладами, мають неоднозначні наслідки. З одного боку, батьки більше уваги приділяють сімейному вихованню, здоров'ю дітей, з іншого –

погіршуються умови для всебічного розвитку дитини, зокрема, розвитку її інтелектуальних здібностей та потреб спілкування [5, 122].

За загальним індексом бідності (5,5 %), Україна посідає четверте місце серед 78 країн, для яких були зроблені розрахунки в доповіді “Людський розвиток, 1997”. Це відбиває не тільки рівень доходів (за цим індексом Україна посідає 109 місце), скільки доступ до якісної питної води та їжі, медичних послуг тощо, [3, 292], отримати які малозабезпеченим сім'ям проблематично. У Дрогобичі у малозабезпечених сім'ях виховуються 3 860 дітей, а це приблизно шоста частина всіх дітей (всього у Дрогобичі і Стебнику мешкає 25 тисяч дітей до 18 віку).

Складнощі економічного характеру, перехід країни до ринкової економіки, поглиблення екологічних проблем, загострених Чорнобильською катастрофою, є власне українськими чинниками, що негативно впливають на життєдіяльність сім'ї. Крім цих чинників, існують інші, поширені в усіх розвинутих країнах, що свідчать про зміни у складі сім'ї, її функцій не тільки України.

1. Змінились ролі членів сім'ї. Сучасна сім'я переживає перехідний період від патріархальної до біархатної, де співіснує влада обох, де наявна рівність чоловіка і жінки як у правах, так і в обов'язках (авторитарний тип сім'ї змінюється демократичним типом відносин у сім'ї – як у стосунках чоловіка і дружини, так і в стосунках батьків і дітей). Дружина, як і чоловік, стали економічно незалежними один від одного. Жінка із міркувань кар'єрного зростання часто ініціює відкладання народження дитини. Для даного чинника власна й певна своєрідність, оскільки бідність в Україні має “жіноче обличчя”. Більшість жінок у сучасних умовах обмежуються народженням лише однієї дитини або залишаються бездітними. Частина жінок дітородного віку, які не мають дітей, становить майже п'яту їх частину. Має місце суперечність між виробничою і побутовою роллю жінки, що служить джерелом напруженості, веде до більш слабого контролю за поведінкою дітей і є причиною зниження народжуваності.

2. Спостерігається небувало високий ступінь автономності дітей від батьків внаслідок того, що значну частину часу діти перебувають поза домівкою. Посиливалася в останній час дія чинників, що перестали зумовлювати потребу в дітях. Вона стала надто малою, а тому програвала і програє у конкуренції з іншими потребами особистості [5, 125].

3. Відсутність церковної та релігійної заборони на розлучення для осіб, що уклали шлюб, та

аборти.

4. Поширюються офіційно неоформлені статеві шлюбно-сімейні відносини – так звані консенсуальні шлюби [5, 249]. Шлюбний стан жінок і чоловіків відбивається на всіх сферах сімейного життя і насамперед на демографічній функції сім'ї. Більша частина молодих сімей – 88,2, які опитувались у грудні 1998 року, засновані на офіційно оформленому шлюбі. Про поширення нетрадиційних для України шлюбно-сімейних відносин свідчить відносно великий процент юридично незареєстрованих шлюбів. Вона становить **11,8%** (12,1% – у містах, 11,0% – у селах). На жаль, у таких шлюбах спостерігається відкладання народжуваності, що також впливає на демографічний стан країни.

Як наслідок, для сучасної української сім'ї властиве наступне: відбувається перехід від сім'ї великої, нерозділеної, в якій проживало разом декілька поколінь (діти, батьки, діди, прадіди, інші родичі), до нуклеарної (одноядерної) сім'ї, що складається тільки з батьків з дітьми або без них. За різними джерелами, сьогодні в Україні приблизно 70 – 80 відсотків нуклеарних сімей. Здійснено перехід від багатодітності (5 і більше дітей) до малодітності (1 – 2 дитини), від сім'ї, в якій кількість дітей зумовлювалась біологічними чинниками (великою смертністю новонароджених), церковними заборонами на переривання вагітності, економічними потребами виживання, до сім'ї, де кількість дітей викликається новою необхідністю, пов'язаною з бажаннями батьків – жінка нарівні з чоловіком стає суспільним виробником, не бажає втрачати професійної кваліфікації, позбавляється активного спілкування із зовнішнім світом (закриватись у чотирьох стінах домашнього побуту).

Демографічний стан населення України надзвичайно складний. В країні чимало робиться з метою поліпшення цього становища – реалізуються такі напрямки сімейної політики, як стабілізація сім'ї, зниження рівня розлучень, підвищення престижу сім'ї та сімейних цінностей у масовій свідомості громадян, забезпечення розумово і фізично здорового потомства, орієнтація на середньодітну сім'ю, адаптація сім'ї до ринкових умов життя. Україною підписані такі міжнародні документи, як Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок та інші, у 1995 році відбулися парламентські слухання з питань ходу реалізації Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, ратифікованої Україною, виник Комітет у справах жінок, материнства і

дитинства при Президентові України, у грудні 1997 році Верховна Рада прийняла Закон України "Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини", створена низка жіночих всеукраїнських та міжнародних громадських організацій і об'єднань. Заходи, спрямовані на подолання демографічної кризи, є важливою складовою для покращення становища жіноцтва та створення сприятливих умов функціонування сім'ї. Усі ці заходи доцільно було б об'єднати у довгострокову Національну програму дій щодо виходу з демографічної кризи в Україні, розроблену на основі міжнародної Програми дій, що була схвалена Всесвітньою конференцією з питань народонаселення і розвитку, яка відбулася в Каїрі (1994), а також Декларації та Платформи дій Четвертої Всесвітньої конференції зі становища жінок, що відбулася в Пекіні (1995), Програми дій, яка була б підтримана матеріально.

Зміст та форми соціально-педагогічної роботи з сім'єю в Україні обумовлюються наступними чинниками – типом сім'ї, проблемами, що існують у сім'ї, видом соціального інституту, що працює з сім'єю, напрямком фахової підготовки спеціаліста, який надає послуги сім'ї.

Основний зміст соціально-педагогічної роботи з сім'єю складають забезпечення сім'ї різних видів соціального обслуговування (соціальної допомоги та соціальних послуг), реабілітаційна та профілактична робота, соціальний супровід окремих категорій сімей та соціального інспектування неблагополучних сімей.

Соціальне обслуговування сім'ї відбувається шляхом її забезпечення різноманітними виплатами, що гарантуються державою у законодавчому порядку, надання малозабезпеченим сім'ям матеріальної допомоги (одягу, ліків, харчування, путівок з метою оздоровлення членів сім'ї та ін.), психологічна підтримка сім'ї у кризових ситуаціях, надання консультативних послуг, створення мережі організацій для надання культурно-освітніх та фізично-оздоровчих послуг членам сім'ї, забезпечення її повноцінного дозвілля, гуртки за інтересами, навчальні курси, клуби, школа молоді сім'ї та ін.

Метою соціально-реабілітаційної роботи з сім'єю є відновлення виховного потенціалу сім'ї, захист прав її членів у кризових ситуаціях, створення умов, при яких можливі позитивні зміни соціального та сімейного статусу окремих членів сім'ї. Робота у цьому напрямі здійснюється соціальним педагогом у школі, спеціалістами соціальних служб для молоді та кризових центрів. Поширюється соціальна реабілітація в сім'ї на членів сім'ї, які зазнають у ній різних форм

насильства, сім'ї, які за певних умов послабили або неефективно реалізують свою виховну функцію, сім'ї, в яких окремим її членам потрібна медична або соціально-педагогічна допомога. Робота спеціалістів покликана сприяти зміцненню сімейних зв'язків, подоланню негативного ставлення до дитини чи членів родини у сім'ї, здійснювати корекцію взаємостосунків у сім'ї, надавати допомогу деяким членам сім'ї у набутті ними професійного та соціального статусів.

Методи роботи у напрямку соціальної реабілітації сім'ї поділяються на індивідуальні та групові. Серед індивідуальних методів роботи важлива роль належить консультаціям та психотерапевтичним бесідам з батьками, чоловіком та жінкою, дітьми. До групових методів належать тренінгові заняття, які можуть проводитися як з подружніми парами, так і окремо з чоловіками та жінками. В останні роки використовуються спільні тренінги для батьків та дітей. Груповими методами є семінари, відеолекторії, зустрічі зі спеціалістами, групи самопомогі та ін. Важливою формою професійної реабілітації є курси перекваліфікації.

Соціально-профілактична діяльність з сім'єю здійснюється з метою попередження неконструктивної взаємодії між членами сім'ї, різних форм насильства, профілактики неефективного сімейного виховання та алкогольної і наркотичної залежності у членів сім'ї тощо.

Групові та масові методи роботи використовуються рідше, вони є провідними у напрямку підтримки інституту сім'ї шляхом формування у населення усвідомлення сім'ї як цінності в житті кожної людини, відповідального батьківства як найвищої чесноти, підготовки молоді до сімейного життя, пропаганди здорового способу життя, психолого-педагогічної підготовки подружжя до майбутнього сімейного життя з метою формування позитивних взаємостосунків, ефективного сімейного виховання та попередження розлучень. До основних методів профілактичної роботи можна віднести лекторії, семінари, тренінги, клуби для молодих сімей, тематичні дні, тематичні передачі на радіо та телебаченні тощо.

Метою соціального супроводу сім'ї є підтримка сім'ї у різних сферах її життєдіяльності, формування здатності сім'ї самостійно розв'язувати свої проблеми, надання допомоги сім'ї у процесі подолання цих проблем. В країні використовується соціальний супровід прийомних сімей, неблагополучних сімей та сімей, у яких виховуються діти з обмеженими можливостями.

Соціальний супровід передбачає надання

сім'ям різних видів матеріальної та психологічної допомоги, соціальних та консультативних послуг, захисту інтересів сім'ї в органах державної влади.

Крім загальних програм соціальної роботи з сім'ями, існують також більш конкретні програми роботи з сім'ями різного типу. Наприклад, Українським державним центром соціальних служб розроблена і впроваджена програма роботи з молодістю сім'єю. Завдання цієї програми – практичне розв'язання питань стабілізації молоді сім'ї, підготовка молоді до шлюбу, профілактика сімейної дисгармонії, сімейного неблагополуччя, підготовка молодих батьків до виконання батьківських обов'язків та реалізація рекреаційних потреб молоді сім'ї. За цією програмою здійснюється надання конкретної індивідуальної методичної допомоги різним типам молодих сімей та тим людям, хто збирається одружитися або тим, хто щойно одружився, тим, хто тривалий час одружені і мають проблеми у стосунках, молодим батькам, які збираються мати дитину або вже мають народжену дитину, батькам у вихованні дітей різного віку. Ця програма передбачає систему роботи соціальних служб для роботи з молодими подружжям за наступними напрямками:

1. Підготовка молоді до сімейного життя;
2. Робота з молодими сім'ями у плані стабілізації сімейних стосунків;
3. Допомога батькам щодо розв'язання різноманітних питань сімейного виховання;
4. Соціальна реабілітація у роботі із сім'єю [6, 206–212].

Висновки. На складному шляху до правової держави Україні потрібно прийняти чимало правових нормативних актів, здійснити соціально-економічні перетворення, що полегшили б стан українських сімей, удосконалили організацію та функціонування соціальних служб. Проте уже у наш час соціальні працівники здатні надавати допомогу сім'ям, що її потребують.

1. Батішева Г.О., З. Г. Зайцева. *Робота соціальних служб для молоді з молодістю сім'єю. Методичні рекомендації.* – К. : А.Л.Д., 1996.

2. *Гендерний аналіз українського суспільства* – К. : Проон, 1999. – 293 с.

3. *Доповідь про виконання в Україні Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок.* – К. : Україна, 2001. – 85 с.

4. Ковбас Б., Костів В. *Основи родинних відносин.* – Івано-Франківськ: Науково-дослідний центр "Педагогіка і психологія

ІНВЕСТИЦІЇ ТА ЇХ МІСЦЕ В ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ

вищої школи”, 2002. – 286 с.

5. Кравець В. Шлюб і сім'я. Історія і сучасність // Кравець В. Психологія сімейного життя. – Тернопіль, 1995. – Ч.1. – С.14 – 15.

6. Соціальна педагогіка/За ред. А.Й.Капської.

– К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 256 с.

7. Родинна педагогіка / А.А.Марущак, В.Г.Постовий, Т.Ф.Алексєєнко та ін. – К.: ПАРАПАН, 2002. – 216 с.

Оксана Попівняк, викладач

Дрогобицького державного педагогічного університету
ім. І. Я. Франка

ІНВЕСТИЦІЇ ТА ЇХ МІСЦЕ В ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ

У статті автор розкриває залучення іноземних інвестицій для розвитку та ефективності діяльності суб'єктів господарювання, а також вплив інвестицій на здійснення структурних перетворень в Україні.

Постановка проблеми. Особливої актуальності проблема бізнес-планування інвестиційних проєктів набула в умовах перехідної економіки України. Розробка бізнес-планів є невід'ємним елементом процесу приватизації, санації збиткових підприємств, залучення іноземних інвестицій, розвитку малого бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значна увага інвестиційній діяльності та організації інвестиційного процесу як на мікро, так і на макроекономічному рівнях приділена у працях вітчизняних вчених, зокрема: І.А.Бланка [1], М.В.Вачевського [2], Б.В.Гунського [4], А.А.Пересади [9],

Мета статті:

- з'ясувати суть, види та порядок розроблення інвестиційних проєктів;
- проаналізувати завдання та принципи планування інвестиційної діяльності;
- дати характеристику інвестиційного проєктування в умовах сучасної економіки;
- з'ясувати суть та виявити структуру бізнес-плану інвестиційного проєкту;
- дослідити механізми фінансового планування інвестиційного проєкту;
- проаналізувати техніко-економічне обґрунтування інвестиційних проєктів;
- обґрунтувати причини інвестиційної кризи та шляхи її подолання у економіці України;
- визначити проблеми ефективності планування та реалізації інвестиційних бізнес-планів вітчизняних підприємств;
- дати характеристику напрямів удосконалення механізму бізнес-планування інвестиційних проєктів.

Виклад основного матеріалу. Без реальних

інвестицій у новітні технології наші вітчизняні підприємства не зможуть вийти з економічної скрути. Пошук інвестиційних джерел за кордоном поки що не дає бажаного результату. Невпевненість у стабільності політики держави, висока корупованість усіх рівнів влади та інші чинники стоять на заваді припливу реальних коштів в Україну.

У системі відтворення, безвідносно до його суспільної форми, інвестиціям належить найважливіша роль у справі поновлення і збільшення виробничих ресурсів, а, отже, і в забезпеченні визначених темпів економічного росту. Якщо представити суспільне відтворення як систему виробництва, розподілу, обміну і споживання, то інвестиції, головним чином, стосуються першої ланки – виробництва, і, можна сказати, складають матеріальну основу його розвитку [3, 10].

Саме поняття інвестиції (від лат. investio – одягаю) означає вкладення капіталу в галузі економіки усередині країни і за кордоном. Розрізняють фінансові (покупка цінних паперів) і реальні інвестиції (вкладення капіталу в промисловість, сільське господарство, будівництво, утворення й ін.).

Реальні інвестиції – являють собою вкладення капіталу в яку-небудь галузь економіки чи підприємство, результатом чого є утворення нового чи капіталу збільшення наявного капіталу (будинку, устаткування, товарно-матеріальні запаси і т.д.).

Фінансові інвестиції – вкладення капіталу (державного чи приватного) в акції, облігації, інші цінні папери. Тут приросту реального капіталу не відбувається, відбувається лише покупка,